

Sygn. akt V CSK 110/17

POSTANOWIENIE

Dnia 7 grudnia 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marian Kocon (przewodniczący)

SSN Wojciech Katner

SSN Marta Romańska (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku M.K.
przy uczestnictwie T. Spółki Akcyjnej w [...] o ustanowienie służebności przesyłu,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 7 grudnia 2017 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy
od postanowienia Sądu Okręgowego w [...] z dnia 27 października 2016 r.,

**uchyla zaskarżone postanowienie i sprawę przekazuje Sądowi
Okręgowemu w [...] do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Postanowieniem z 22 marca 2016 r. Sąd Rejonowy w [...] oddalił wniosek M.K. o ustanowienie służebności przesyłu na nieruchomości stanowiącej działkę nr 64/2, o powierzchni 3,1351 ha, położonej w S., dla której Sąd Rejonowy w [...] prowadzi księgę wieczystą nr KW .../9, na rzecz T. SA w [...] i za wynagrodzeniem.

Sąd Rejonowy ustalił, że wnioskodawca jest właścicielem nieruchomości, której dotyczy wnioski i przez którą przebiegają linie elektroenergetyczne wysokiego napięcia należące do uczestnika T. SA Oddział w [...].

Napowietrzna linia elektroenergetyczna wysokiego napięcia S - 420 oraz S - 452 została wybudowana około 1978 - 1979 r. przez Hutę Miedzi , a 20 czerwca 1980 r. została przyjęta do majątku i użytkowania przez Zakłady Energetyczne Okręgu Zachodniego - Zakład Energetyczny [...]. W 1986 r. słupy w linii S - 452 były malowane antykorozyjnie. Prace remontowe i konserwatorskie prowadzone były na obydwu liniach w latach 1996, 2000, 2005 i 2010. Poprzednikiem prawnym uczestnika było najpierw Zjednoczenie Energetyczne Okręgu [...]. Następnie utworzono przedsiębiorstwo państwowe - Zakłady Energetyczne Okręgu Zachodniego. W wyniku podziału Zachodniego Okręgu Energetycznego dokonanego zarządzeniem Ministra Przemysłu z 1 stycznia 1989 r., 16 stycznia 1989 r. powstało przedsiębiorstwo państwowe Zakład Energetyczny [...], które 12 lipca 1993 r. zostało przekształcone w Zakład Energetyczny [...] SA. Zakład ten w trybie art. 492⁵ § 1 pkt 1 k.s.h. został połączony z innymi spółkami, w wyniku czego 30 kwietnia 2004 r. powstała spółka pod nazwą E. Koncern Energetyczny [...] S.A. 11 września 2011 r. nastąpiła kolejna zmiana firmy i siedziby uczestnika na T. SA w [...].

Linia elektroenergetyczna S - 420 i S - 452 była w sposób ciągły i widoczny użytkowana, konserwowana i remontowana przez kolejnych poprzedników prawnych uczestnika i wreszcie przez niego samego. Linia ta podlega oględzinom raz do roku, raz na 5 lat wykonywane były pomiary rezystancji uziemienia słupów i pomiary termowizyjne połączeń na przewodach, oceniany był też stan techniczny linii.

Sąd Rejonowy uznał, że uczestnik uzyskał tytuł do korzystania z nieruchomości wnioskodawcy w związku z nabyciem z dniem 31 grudnia 2010 r. przez zasiedzenie odpowiedniej służebności. Z wybudowanej w latach 1978 - 1979 linii wysokiego napięcia uczestnik oraz jego poprzednicy prawni korzystają od momentu przyjęcia tej sieci do ich majątku, tj. od dnia 20 czerwca 1980 r. Uczestnik nabył uprawnienia wynikające z posiadania wykonywanego wcześniej przez Skarb Państwa i przedsiębiorstwo państwowe jako następcę prawny podmiotów, które kolejno przejmowały do swojego majątku linię energetyczną na nieruchomości wnioskodawcy.

Sąd Rejonowy przyjął, że wnioskodawca obalił wynikające z art. 7 k.c. domniemanie dobrej wiary posiadaczy jego nieruchomości w zakresie treści służebności przesyłu. Posiadanie to było wykonywane w złej wierze, skoro posiadaczom wiadome było, że prawo do nieruchomości, z której korzystają przysługuje innym podmiotom, z którymi nie uregulowali tytułu do korzystania z niej.

Postanowieniem z 27 października 2016 r. Sąd Okręgowy w [...] oddalił apelację wnioskodawcy od postanowienia Sądu Rejonowego w [...] z 22 marca 2016 r.

Sąd Okręgowy odwołał się do poglądów wyrażonych w postanowieniach Sądu Najwyższego z 12 maja 2016 r., IV CSK 509/15 i IV CSK 510/15 i stwierdził, że rozpatrywanie w postępowaniu o ustanowienie służebności przesyłu zarzutu zasiedzenia służebności przesyłu, czy też służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu powinno być poprzedzone oceną, czy podmiot, który taki zarzut podnosi nie dysponuje już tytułem prawnym do korzystania w odpowiednim zakresie z nieruchomości, na której taka służebność miałaby powstać. Istnienie takiego tytułu wyklucza stwierdzenie zasiedzenia służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu i przesądza także o tym, że niezasadny jest wniosek o jej ustanowienie.

Zdaniem Sądu Okręgowego, w sprawie należało ustalić, czy poprzednik prawny uczestnika - przy założeniu uzyskania z dniem 7 stycznia 1991 r. własności urządzeń linii energetycznej posadowionych na nieruchomości stanowiącej działkę nr 64/2 - nie uzyskał zarazem tytułu prawnego do korzystania z niej w odpowiednim

zakresie i czy tytuł ten nie przeszedł na uczestnika.

Sąd Okręgowy ustalił dodatkowo, że nieruchomość stanowiąca działkę nr 64/2 do 11 lutego 2011 r. stanowiła nieprzerwanie własność Skarbu Państwa. Własnością państwową była zatem zarówno w chwili posadowienia na niej urządzeń linii energetycznej, jak i później, gdy poszczególne przedsiębiorstwa państwowe będące poprzednikami prawnymi uczestnika, mające w zarządzie te urządzenia, korzystały z nieruchomości w zakresie niezbędnym do ich eksploatacji w ramach konstrukcji jednolitej własności państwowej. Korzystanie to było więc oparte na odpowiednim tytule prawnym.

Zniesienie z dniem 1 lutego 1989 r. konstrukcji jednolitej własności państwowej nie oznaczało automatycznego przekształcenia przysługujących państwowym osobom prawnym uprawnień do części mienia ogólnonarodowego pozostającego w ich zarządzie we własne prawa. Takie przekształcenie zarządu w prawo wieczystego użytkowania gruntu, a w odniesieniu do znajdujących się na tych gruntach budynków, innych urządzeń i lokali w prawo własności nastąpiło dopiero z dniem 5 grudnia 1990 r., na podstawie art. 2 ust. 1 i 2 ustawy z 29 września 1990 r. o zmianie ustawy o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości (Dz.U. Nr 79, poz. 664 ze zm.), natomiast w odniesieniu do innych składników majątkowych przekształcenie w prawo własności dokonało się dopiero z dniem 7 stycznia 1991 r., na podstawie art. 1 pkt 9 ustawy z 20 grudnia 1990 r. o zmianie ustawy o przedsiębiorstwach państwowych (Dz.U. z 1991 r. Nr 2, poz. 6; dalej: „u.z.u.p.p.”).

Fragmenty linii energetycznej wraz z posadowionymi na nieruchomości stanowiącej działkę nr 64/2 słupami kratowymi z dniem 7 stycznia 1991 r. stały się własnością przedsiębiorstwa państwowego Zakład Energetyczny [...] i to nabycie nastąpiło z mocy prawa, bez konieczności potwierdzenia decyzją. Skoro w ramach procesu uwłaszczenia państwowych osób prawnych następowało ich majątkowe usamodzielnienie, to należy przyjąć, że polegało ono nie tylko na przekształceniu przysługującego im zarządu urządzeń przesyłowych w prawo ich własności, ale też na przekształceniu tytułu prawnego do korzystania z nieruchomości Skarbu Państwa w zakresie niezbędnym do eksploatacji tych urządzeń we właściwe prawo

podmiotowe, uprawniające do dalszego korzystania z nieruchomości będących nadal własnością Skarbu Państwa, na których posadowione były te urządzenia. Prawem powstającym w wyniku przekształcenia dotychczasowego tytułu do korzystania z nieruchomości państwowych w zakresie niezbędnym do eksploatacji urządzeń przesyłowych uzyskanych na własność i posadowionych na tych nieruchomościach była ówczesnym stanie prawnym służebność gruntowa o treści odpowiadającej służebności przesyłu. Taka służebność - powstała z mocy prawa z dniem 7 stycznia 1991 r. i związana z własnością urządzeń przesyłowych i obciążająca nieruchomości Skarbu Państwa - obciąża każdego właściciela nieruchomości, na których posadowione są urządzenia przesyłowe do znoszenia ich istnienia, jak również uprawnia każdego właściciela urządzeń do korzystania z nieruchomości w odpowiednim zakresie.

Skoro po stronie uczestnika jako następcy prawnego Zakładu Energetycznego [...] istnieje tytuł prawny do korzystania z nieruchomości wnioskodawcy w celu eksploatacji posadowionych na niej urządzeń przesyłowych, to Sąd Okręgowy za bezprzedmiotowe uznał rozważanie zarzutów apelacji wnioskodawcy zgłoszonych w związku z problemem nabycia tej służebności przez zasiedzenie.

W skardze kasacyjnej od postanowienia Sądu Okręgowego z 27 października 2016 r. wnioskodawca zarzucił, że zostało ono wydane z naruszeniem prawa procesowego (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.), to jest: - art. 212 i art. 391 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. oraz art. 2 i art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, co spowodowało nieważność postępowania apelacyjnego (art. 379 pkt 5 k.p.c.).

Wnioskodawca zarzucił też, że zaskarżone postanowienie zostało wydane z naruszeniem prawa materialnego (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.), to jest: - art. 1 pkt 9 u.z.u.p.p. przez jego błędną wykładnię i przyjęcie, że jest podstawą nabycia z mocy prawa przez przedsiębiorstwa państwowe służebności gruntowych o treści służebności przesyłu obciążających nieruchomości Skarbu Państwa zabudowane urządzeniami przesyłowymi, co stanowi przykład niedopuszczalnej interpretacji prawotwórczej, godzącej w zasadę trójpodziału władzy wyrażoną w art. 10

Konstytucji RP; - art. 285 § 1 i 2 k.c. przez jego błędną wykładnię i przyjęcie, że służebność gruntowa mogła powstać na nieruchomości wnioskodawcy z mocy prawa, chociaż żaden przepis ustawy nie przewiduje obecnie możliwości powstania służebności *ex lege*, a katalog źródeł powstania służebności gruntowych jest zamknięty i obejmuje: umowę, orzeczenie sądowe, nabycie przez upływ czasu i decyzję administracyjną, gdy ustawa tak stanowi oraz przez przyjęcie, że służebność gruntowa może być prawem związanym z własnością ruchomości w postaci urządzenia przesyłowego, podczas gdy jest ona prawem związanym z własnością nieruchomości władnącej; - naruszenie konstytucyjnej zasady zaufania obywatela do państwa i stanowionego przez nie prawa wyrażonej przepisami art. 2 i 7 Konstytucji RP, przez dokonanie błędnej wykładni art. 1 pkt 9 u.z.u.p.p. odbiegającej od dotychczasowej, ugruntowanej i jednolitej interpretacji tego przepisu.

Wnioskodawca wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania.

Uczestnik wniósł o oddalenie skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszej kolejności rozważenia wymagają zarzuty sformułowane w ramach drugiej podstawy kasacyjnej, gdyż ocena sposobu wykładni i zastosowania przez sąd prawa materialnego może nastąpić dopiero wtedy, gdy nie ma wątpliwości co do standardów procesowych, według których sprawa została rozpoznana i podstawy faktycznej przyjętej za podstawę rozstrzygnięcia.

W ramach drugiej podstawy kasacyjnej powód zarzucił, że w sprawie doszło do wydania orzeczenia na innej podstawie prawnej niż wskazana przez strony i Sąd *a quo*, bez uprzedzenia stron o możliwości zmiany kwalifikacji prawnej, co skutkowało pozbawieniem wnioskodawcy możliwości przedstawienia jego stanowiska oraz obrony jego praw i prowadziło do nieważności postępowania apelacyjnego w myśl art. 379 pkt 5 k.p.c.

O związaniu sądu żądaniem pozwu stanowi art. 321 § 1 k.p.c. Przepis ten ma - w związku z art. 13 § 2 k.p.c. - odpowiednie zastosowanie w postępowaniu nieprocesowym i oznacza, że sąd w orzeczeniu rozstrzyga o tym żądaniu,

które zostało mu przedstawione do oceny i w świetle tych okoliczności, którymi wnioskodawca uważał za stosowne uzasadnić wniosek, o ile zostaną przez niego wykazane. Powyższą zasadę należy też odnieść do zarzutów, którymi uczestnicy postępowania zwalczają żądanie wnioskodawcy. Sąd uwzględnia je o tyle, o ile zostaną podniesione i wykazane.

W niektórych sprawach rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym zasada oficjalności - dochodząca do głosu w razie potrzeby objęcia ochroną interesu publicznego i porządku publicznego - dopuszcza odstępstwa od właściwej postępowaniu cywilnemu zasady związania żądaniem przedstawionym sądowi do rozstrzygnięcia, a jej zrealizowanie wymaga nałożenia na sąd prowadzący postępowanie dalej idących obowiązków niż w sprawach rozpoznawanych w procesie. Ustawodawca sygnalizuje to odstępstwo przez wskazanie na potrzebę szczególnego podejścia do pewnych kategorii spraw rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym oraz przez nakazanie sądom rozstrzygnięcia w tych sprawach z urzędu także o kwestiach nieobjętych wnioskiem, co musi wiązać się z uprawnieniem do wykonywania także z urzędu czynności zmierzających do ustalenia faktów, które są doniosłe dla wydania takich rozstrzygnięć. W uchwale składu siedmiu sędziów z 11 czerwca 2015 r., III CZP 112/14 (OSNC 2015, nr 11, poz. 127) Sąd Najwyższy wyjaśnił jednak, że brak jest podstaw do przyjęcia, że interes publiczny i ochrona porządku prawnego wymagają orzekania z urzędu o nabyciu własności przez zasiedzenie. W sprawach o stwierdzenie zasiedzenia sąd orzeka w granicach dowodów zaofiarowanych przez uczestników z ewentualną możliwością zastosowania art. 232 zdanie drugie w związku z art. 13 § 2 k.p.c., a zawarte w art. 610 § 1 k.p.c. odesłanie do przepisów o stwierdzeniu nabycia spadku należy rozumieć w ten sposób, że w postanowieniu stwierdzającym zasiedzenie sąd powinien opisać przedmiot nabycia, wymienić osobę, która nabyła własność, a jeżeli tych osób jest więcej - oznaczyć ich udziały. Ze względu na bezpieczeństwo obrotu powinien też wskazać datę, z upływem której doszło do nabycia prawa. Jeżeli natomiast zebrany materiał wskazuje na zasiedzenie przez inną osobę niż wskazana we wniosku, sąd powinien umożliwić uczestnikom postępowania modyfikację żądania wniosku, a osobę tę - jeżeli żyje i nie jest uczestnikiem postępowania - wezwać do udziału w sprawie

(art. 510 § 2 k.p.c.). W sprawach o stwierdzenie nabycia pewnego prawa przez zasiedzenie, ale także takich, w których kwestia nabycia tytułu prawnego do korzystania z nieruchomości w drodze zasiedzenia ma być okolicznością tamującą możliwość uwzględnienia innego żądania, w pełni obowiązuje zatem zasada kontradyktoryjności. Wymaga ona, żeby same zainteresowane strony powołały się na doniosłe prawnie fakty i ich skutki w ich sferze prawnej oraz żeby podjęły trud ich wykazania w postępowaniu.

W motywach uchwały z 17 lutego 2016 r., III CZP 108/15 (OSNC 2017, nr 2, poz. 14) Sąd Najwyższy zebrał i podsumował dorobek orzecniczy odnoszący się do problemu uprzedzenia stron o możliwej ocenie prawnej sprawy na innej niż powołana przez nie podstawa prawna i wyjaśnił, że jeżeli powód sprecyzował podstawę prawną swojego żądania i wyłącznie do niej dostosował argumentację, to wynikający z art. 2 i 45 ust. 1 Konstytucji obowiązek informacyjny sądu obejmuje uprzedzenie stron o możliwości rozpoznania sprawy na innej podstawie prawnej. Obowiązek ten stanowi realizację prawa strony do przewidywalności rozstrzygnięcia i umożliwienia wszechstronnego zbadania okoliczności sprawy oraz służy zagwarantowaniu rzeczywistej realizacji prawa do sprawiedliwego rozpoznania sprawy (por. także wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 22 października 2013 r., SK 14/11, OTK - A 2013, nr 7, poz. 10 oraz uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 11 czerwca 2015 r., III CZP 112/14, OSNC 2015, nr 11, poz. 127). Te reguły postępowania trzeba odnieść odpowiednio do postępowania nieprocesowego w odniesieniu do zarzutów podniesionych dla obrony przed tymi żądaniami, których rozpoznanie powinno nastąpić z poszanowaniem zasady dyspozycyjności i kontradyktoryjności.

Powyższe nie oznacza, że sąd miałby podlegać ograniczeniom, gdy chodzi o prawidłowe stosowanie prawa materialnego w odniesieniu do faktów powoływanych przez strony i zweryfikowanych procesowo. Jeśli jednak zastosowanie prawa materialnego przez sąd drugiej instancji ma bazować na okolicznościach faktycznych nieobjętych ustaleniami (z uwagi na uznanie ich przez same strony za nieistotne dla rozstrzygnięcia) oraz na przypisaniu im konsekwencji prawnych nierozważanych dotąd przez żadną ze stron, to sąd drugiej instancji o możliwości zastosowania takiej kwalifikacji powinien strony uprzedzić

w celu umożliwienia im zajęcia wobec niej stanowiska i uczynienia przesłanek decydujących o jej zastosowaniu ewentualnym przedmiotem sporu. Instrumenty procesowe pozwalające na uzupełnienie twierdzeń faktycznych oraz dowodów na ich poparcie w celu wprowadzenia ich do materiału procesowego mogącego stanowić bazę dla rozstrzygnięcia przewidziane zostały w art. 212 k.p.c. Przepis ten znajduje zastosowanie także w postępowaniu nieprocesowym (w związku z art. 13 § 2 k.p.c.) oraz w postępowaniu przed sądem drugiej instancji (w związku z art. 391 § 1 k.p.c.), o ile ten dostrzeże wady w zakresie stosowania prawa materialnego przez sąd pierwszej instancji, a w celu jego prawidłowego zastosowania niezbędne okaże się uzupełnienie danych o faktach i przesłankach rozpoznawanych roszczeń. Jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w wyroku z 9 sierpnia 2001 r., I UK 52/11 (nieopubl.) nieudzielenie stronom pouczeń, o którym mowa w art. 212 zdanie drugie k.p.c. nie powoduje wprowadzenia nieważności postępowania, ale może być uchybieniem mogącym mieć wpływ na wynik sprawy w rozumieniu art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c., jeżeli *in concreto* zachodziła potrzeba udzielenia stronie stosownych pouczeń.

W niniejszej sprawie wnioskodawca domagał się obciążenia jego nieruchomości służebnością przesyłu na rzecz uczestnika za wynagrodzeniem, a podstawą tego żądania był art. 305² § 2 k.c. W obronie przed żądaniem wnioskodawcy uczestnik podniósł zarzut, że nabył przez zasiedzenie na nieruchomości wnioskodawcy służebność przesyłu lub służebność odpowiadającą treści tej służebności, co powinno zadecydować o oddaleniu wniosku. Uczestnik powoływał się na upływ czasu oraz wykonywanie posiadania nieruchomości wnioskodawcy w zakresie treści służebności, jako przesłanki nabycia tytułu do korzystania z niej. Uczestnik nie twierdził, żeby nabył tytuł do korzystania z tej nieruchomości z mocy prawa wraz z nabyciem tytułu do posadowionych na niej urządzeń przesyłowych. W związku z powyższym uczestnik nie powoływał się na to, żeby jego poprzednicy z dniem 7 stycznia 1991 r. zostali wyposażeni w mienie państwowe w postaci urządzeń przesyłowych niezbędnych do wykonania przypisanych im zadań na podstawie przepisu art. 1 pkt 9 u.z.u.p.p. i żeby towarzyszyło temu ustanowienie na jego rzecz tytułu do gruntu, na którym urządzenia te są posadowione. Okoliczności te Sąd Okręgowy w związku z rozpoznawaniem apelacji wnioskodawcy od postanowienia Sądu Rejonowego

dostrzegł z urzędu, w warunkach gdy nie były objęte nawet twierdzeniami uczestnika broniącego się przed żądaniem wniosku.

Trzeba też zwrócić uwagę, że pogląd na temat daty, z którą uczestnik bądź jego poprzednicy nabyli tytuł do korzystania z urządzeń przesyłowych na nieruchomości wnioskodawcy przyjęty przez Sąd Okręgowy w rozstrzygnięciu nie jest jedynym rozważanym w orzecznictwie, co znalazło szerzej objaśnione w motywach postanowienia Sądu Najwyższego z 25 maja 2016 r., IV CSK 549/15 (nieopubl.). Także z tej przyczyny Sąd Okręgowy powinien umożliwić stronom, a zatem nie tylko wnioskodawcy, lecz i uczestnikowi, powołanie się na fakty, po ustaleniu których dojdzie do prawidłowego zastosowania prawa materialnego w sprawie.

Mając powyższe na uwadze, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz - co do kosztów postępowania - art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.

kc

aj